

Kniha čtvrtá.

Blahobyť semenem svobody.

Hlava první.

Bohatost přímou podporou svobody.

§. 254. Bohatost poráží nevolnost pracovní.

Vydobytí politické ochrany práce proti přechmatům vlastnickým jest vrcholem opravy politicko-hospodářské. Čím rázněji bude oprava politicko-hospodářská pokračovati, tím bohatším (§. 135 až 138) bude občanstvo, a tím méně bude možná, aby třída zámožná podrobila si nezámoužnou tak, že by kapitál dobytý prací této, plynul jediné do kapsy oné, čili, aby udržela se nevolnost pracovní, druh to nevolnosti nejhorší, nejtrapnější, nejbolestnější a člověka nejnedůstojnější. Nazývají ho též „nadvládou kapitálu nad prací,“ bezpochyby proto, poněvadž nevolnost pracovní připisují působení kapitalistů. Zejména jsou to socialisti a s nimi L. Stein, kteříž asi takto soudí: „Jediný prostředek, kterýž má třída nezámoužná k dosažení kapitálu, jest práce. Holá práce ale nedostačuje. Zapotřebí též látky. Látka ale jest v rukou kapitalistů. Proto třeba, aby se jí práce držela a látky na ní vydělala. To jest tehdy možno, vydělá-li dělník nad potřebu svou. Naproti tomu čelí ale povaha kapitálu podnikatelského. Roste totiž v rovném poměru se ziskem neboli přebytkem hodnoty výrobků nad nákladem. Největší část nákladu tvoří mzda. Mzda roste tudíž v opačném poměru s kapitálem a kapitál tlačí přirozenou měrou mzdu až na nejkrajnější mez potřeb dělníkových.

Proto kdo kapitálu nemá, nemůže se kapitálu dodělati.“ My na-
proti tomu již známe, že prospěch kapitalistů a dělníků si neod-
poruje (§. 230). Mimo to přeceňuje rozumování toto nad míru
důležitost kapitálu. Kdyby se otevřely všechny poklady země,
přece pořídí třída nezámožná velmi málo proti obrněným řadám
třídy zámožné. Byť byla loď sebe větší, nákladnější a bohatší;
co prospěje, když se na ní nevyzná kormidelník a námořníci?
Možná, že zůstavše na lodici nepatrné, ale ústroje známého, odo-
lali by návalu bouře, kdežto hrozí záhuba nerozumějícím složitému
ústroji mohutného korábu. A kdyby i všechny bouře náhodou
šťastně přestáli, přece nemají přistání pojištěné, nejsou-li v přátel-
ství s mocí přístav v držení mající. Tak vidíme den co den,
kterak údové třídy zámožné hrstkou peněz zakládají důležitá
podniknutí, kterak jsou podporováni od svojich úvěrem se všech
stran poskytovaným. Zřídka podaří se podnikavým hlavám třídy
nezámožné, poraziti řadu spojených odpůrců. Ti nalézají všude
spojence vázané páskou přátelství kolikavěkého, kteréž mnohem
více váží než velký kapitál. To jsou výhody třídy zámožné nad ne-
zámožnou. Ne vyplývají z kapitálu, nýbrž ze znalosti poměrů obchod-
ních, z obchodního spojení, přátelství a úvěru. Proto jest bezdůvodno
mluviti o „nadvládě kapitálu“ na místo o „nevolnosti pracovní.“

Nevolnost druhu kteréhokoliv jest proti přirozenosti lidské;
nebo člověk jest tvorem svobodným. Přísným zákonům podléhá
hmota, živly zemské a tělesa nebeská. Volnější jest zákon, dle
kteréhož símě vzkříšeno životvorným slunce paprskem boží hrobku
svou. Daleko volnějším jest zákon dovolující zvířeti samohyb.
Nejvolnějšimu ale zákonu jest podřízen člověk: zákonu svobody.
Po zákonu tom má se vyvíjeti u věčném pokroku k mravní doko-
nalosti (§. 150). Však směrem docela opačným kráčí nezámožný,
jehož práci podrobil si zámožný tak, že si osvojuje veškerý kapi-
tál od něho dobytý. Zabraňujíc, aby pracující nabyl vlastnictví,
v jehož bezpečném a nedotknutelném držení dle Foxa záleží svo-
boda: jest nevolnost práce, buď si dělnická, nevolnická aneb
otrocká, úhlavní nepřítelkyní svobody. Nevolnosti té ubývá v té
míře, jak přibývá bohatosti mezi třídou pracovní. Nebo boha-
tost plodí nadbytek, nadbytek zásobu a zásoba kapitál a neodvislost,
zápory nevolnosti pracovní. Kdo tedy opravou politicko-hospodář-
skou (§§. 237—253) bohatost (§§. 135—138) rozšiřuje, ten poráží
spolu nevolnost pracovní a podporuje přímo svobodu.

§. 255. Bohatost poráží nevolnost právní.

Čím rázněji porážena jest bohatostí nevolnost pracovní, tím rychleji ustupuje slabší sestra její: nevolnost právní. Kteraký rozum jí příkládám, ukážu po návodu genetického (§§. 15—17).

Odjakživa bylo občanstvo tím pánovitější, čím více oplývalo bohatstvím. Dostati se k žezlu vlády bylo povždy a udržeti se v ní jest boháči podnes nejvyšším ideálem. Co do udržení nadvlády své jest třída pánovitá nad míru žárliva na bohacení nezámožných, kteříž jmění nabývajíce nárokům censu mohou zadost učinit a podíl ve vládě si zjednat. Aby tomu předešla, snaží se třída pánovitá, obmeziti především počet vlastníků, nešetříc při tom mnohdy ani nejbližších svých potomků. Známo, kterak záhubným byl směr tento obci Lakedémonske. Spartiat Epitédes rozhořčen na syna svého vynohl co efor zákon dovolující každému občanu, aby zůstavil jmění své komukolivěk. Bohatá třída započala odcizovati potomkům svým, což jim náleželo po právu přirozeném, obmezujíc čím dále tím více počet vlastníků. Aristoteles seznal, kterak záhubným byl pro společenství lakedémonske zjev, „že mnohých byla půda!“ Obec římská porazivši nepřitele odňala mu větší část pozemků, kteréž (ager publicus) staly se vlastnictvím obce pospolité. Rozdělujíc kořisť podrželi patriciové daleko větší část pro sebe. Plebejové, síla obce, železná moc, kterouž Řím porážel svět, odešli s prázdným. Takovým a podobným způsobem valný počet obyvatelstva z vlastnictví vyloučivši hleděla třída pánovitá všude a veždy zabezpečiti cestou zákonodárství nedílňost a nezcizitelnost jmění osvojeného. Upomínám na ustanovení nedílňosti a nezcizitelnosti lén. Lenník mohl odciziti léno s platností toliko pro potomky své. Agnati, pán i společníci léna měli právo revokační. Zástava léna byla pronevěrou. Co bylo toliko důsledností z povahy ústavu lenního, bylo hlavním a předním účelem při zakládání svěřenství. K zachování bohatství, nádhery a moci rodinné přijati jsou toliko jedni z potomků k vládě nad pozemky a statky nedílňými a nezcizitelnými — do svazku třídy majetné; druzí museli sestoupiti v třídu nemajetnou a závislou. Když pokrokem vzdělanosti započal kvítati průmysl a pilní, příčinliví a šťastní podnikatelé takřka za noc boháči se stávali, tu jsou položeny okovy na samu práci. Tak praví L. Stein, že z přirozených příčin nelze zameziti, aby veliká část jmění nebyla na-

bývána prací, totiž jmění v podniknutích rozličných zahrnutého a že pomáhají tu záměrům třídy pánovité cechy, pořádky, výsady a monopoly, a byť je krásně svoboda živnosti rozdrtila, nezůstává třída pánovitá v rozpacích, zapovídajíc dělníkům právo k zastavení práce, aby vynutili na podnikatelích vyšší mzdu. *Stav tento, za kteréhož třída pánovitá osvojila si působení na zákonodárství takové, že pod záštitou práva vylučuje třídu nezámožnou z nabytí jmění a tudíž z možnosti státi se nezávislou, nazýváme nevolnost právní.*

I tuto nevolnost poráží bohatost. *Čím bohatší kdo, tím více předtí síla jeho výrobná nad zpotřebnou, tím více vydělavá kapitálu, až konečně schopným bývá v zastupitelstvu národním podílu bráti na zákonodárství, kdež pomáhá bořiti cechy, výsady, monopoly a všecky ty zbytky nevolnosti středověké, zkrátka: kdež bohatost poráží nevolnost právní.*

§. 256. Bohatost poráží nevolnost politickou.

Sotva že vzrůstající bohatost porazila nevolnost pracovní a nevolnost právní, již počíná bořiti i nevolnost, kterouž uvalila na třídu nezámožnou třída zámožná působením na ústavu a veřejnou zprávu. Touto cestou hleděla třída pánovitá od jakživa pojistit si nadvládu nad ostatním národem. Vizme dějiny. Již Solon rozdělil občany dle důchodů na čtyry třídy; totiž na 500, na 300, na 200 medimnové (číslo attické); všecky z holých rukou žijící a výdělky své zpotřebující vrhl do třídy čtvrté. Jenom z prvních tříd voleno úradnictvo, jenom ti měli v rukou moc vládní. Hned při zakládání prvních řádů pospolitě říše římské potkáváme se s podobným zjevem. Servius Tullius rozdělil veškeré obyvatelstvo na 6 tříd dle majetku a důchodů. K tomu zavedl census t. j. popsání občanstva a vycenění mohovitosti každého Římana na polích, domech, dobytku, penězích a otrocích, při čemž občané byli vybídnuti, aby při každém censu opětování vyjevili jakoukoli v majetku a důchodech svých proměnu. Každá ze šesti tříd byla rozvržena na setniny a každá setnina měla na sněmu jeden hlas. První dvě nejzámožnější obyvatelstva třídy měly více hlasů nežli všecky ostatní. Poslední, záležející hlavně z chudých, měla jeden hlas. Proto měla třída nezávislá při každém hlasování rozhodnou převahu. Všecky úřady, důstojenství a vyznamenání byly takto výhradným její majetkem, kteráž tenkrát všechna břemena státní

nesla, svalujíc je se sebe později jedno po druhém, a uvalujíc je na bedra třídy z výhod společnosti vyloučené. S censusem potkáváme se všude, kde jest stát v rukou třídy jedné, nadvládu nad třídami ostatními udržeti usilující. Upevnivši moc svou ústavou, snaží se třída vládnoucí pojistiti sobě zvláštních výhod a prospěchů, vyvíjejíc se taktó naproti třídě ovládané co zvláštní kruh společenský, jenž došed uznání státem, nazýván jest *stavem*, požívaje jisté výhody a prospěchy před ovládanými co práva stavu svého. Tak byli patriciové římské politicky oprávněnou třídou naproti lidu ostatnímu. Tak tvořili i u nás v době předotakarské zemané čili dědinníci statky i pozemnostmi dědičně vládnoucí zvláštní stav naproti bezzemcům. Oni požívali toliko práv politických, kterýchž tito naprosto postrádali. Později vynikal stav šlechtický naproti vládyckému, když za příkladem Němců, kazících ryzé řády rovnosti slovanské, šlechticové co zvláštní stav se ohražovali, započavše klásti zvláštní váhu na známku rodu. Kde se podařilo vládyčtivé třídě majetné co zvláštní stav se ohraditi, snažila se dovršit nadvládu svou tím, že odjímalá třídě závislé veškerou možnost vstoupení do stavu svého. Kterak se to děje, nejlíp vidíme na druhém nejstarším zřízení státním, s nímž potkáváme se v dějinách.

Když kruh kněží staroindických pode jménem Brahminů známých upevnil nadvládu svou nad ostatními třídami národa, osvobodili půdu svou od veškerých daní a sebe ode všech trestů, mohouce býti toliko trestáni vypovězením a pokutami; mimo to osvojili si výlučné právo čísti a vykládati Wedy, totiž knihy svaté, obsahující náboženství, zákony a veškeré známosti vědecké. Druhým stavem národa byli velkostatkáři, mající výhradné právo a povinnost obrany vlasti — kšaitriové. Třetí stav tvořili vaisjové, malostatkáři, zabývající se rolnictvím, řemeslem a obchodem. Čtvrtý stav konečně obsahoval sudry, lidi služebné. Aby se rozdělení toto obyvatelstva a nadvláda Brahminův udržela, založeno jest zvláštní učení o posvátném původu roztrfídění tohoto, dle kteréhož Brahminé pocházejí z úst boha Brahmy, symbolu to moudrosti, aby vládli, kšaitriové z rukou jeho, aby bojovali, vaisjové z těla jeho, aby živili, a sudrové z nohou, aby sloužili. Stav, jichž nesmíšenlivost a rozdílnost vůli boží jest zasvěcena a zákony chráněna, nazývají se *kasty*. S těmi potkáváme se zároveň v starém Egyptě, kdež kněží opět tvořili nejvyšší stav, majíce v rukou nejvyšší

moc. Od nich vycházel všeliký zákon; oni byli výhradními skoro králů voliteli.

Takovýto stát kastový jest pravý opak státu svobodného. V státu kastovém nabyla svrchovanosti *nevolnost politická*, t. j. *nevolnost vyplývající pro ostatní národ z toho, že jedna třída podrobila si ústavu i správu veřejnou, nadužívajíc jich k prospěchu svému.* Stát kastový jest státem národa, žijícího v stavu dětinském. Národům evropské pentarchie přestalo se již dávno stejskati po opatrovně. Znají státy kastové toliko z dějin. Však *kastovnictví* udržují posud. Nenazývají je pravým jeho jménem; poněvadž jim jméno nevolnosti hroznější jest, nežli její jho. Zbožňují je pode jménem *liberalismu*. Ano *romanskogermanský liberalismus není leč soustavou společenskou, zbudovanou po zásadě nadvlády aristokracie peněžné nad ostatními třídami národa.* Ta hledí stát udržeti ve věčném nájmu a znásobiti pomocí jeho nadvládu, kterouž jí poskytuje kapitál nad šlechtou historickou, kněžstvem, rolnictvem, dělnictvem, zkrátka nad ostatním národem.

Nadvláda jedněch jest nevolností druhých. Politická nadvláda aristokracie peněžné tedy nevolností politickou ostatního národa; a liberalismus romanskogermanský nepřitelem svobody politické zvláště národa slovanského, kterému by velmi rád dobrá práva historická svobodu politickou zaručující odšálil za nějakou kopu arciliberálních *frast.* Rouška, pod kterouž hledí působit na zákonodárství, jest Slovanům od nedávna nabídnutá „*interessenvertretung*“, kteréžto slovo již o romanskogermanském původu svědčí. Toto „zastoupení důležitosti“ vyměřují co zastoupení osobnosti na místě obecnosti, sobeckosti na místě obecnomyšlnosti, jednotlivců na místě národa. *Ti, kdož zastávají zastoupení důležitosti, jsou nepřátelé jednoty národní, jejíž idea rovnoprávně zahrnuje všechny třídy, a je, nechť mají zvláštní prospěchy jakékolivěk, rovnoprávně co občany nikoliv co kupce nebo řemeslníky, kněze neb vojíny, aristokraty neb plutokraty, dělníky neb podnikatele, k volbám volá.* Čím více sbližuje se opravou společenskohospodářskou vyráběč a spotřebitel, ustupuje tržba obchodu, dělník stává se spolu podnikatelem, aristokrat plutokratem, zkrátka čím více šíří se bohatost, tím více vykořeňováno jest *kastovnictví*, pozbývá půdy falešný liberalismus, ustupuje zastoupení důležitosti před zastoupením občanů vedlé idey jednoty národní, *porážena jest nevolnost politická.*